

به نام خدا

درس : معماری اسلامی

موضوع:

سبک شناسی معماری ایرانی (شیوه پارسی) و بررسی هنرهای تزئینی وابسته به آن

استاد : مهندس مهسا باقری

دانشگاه : بقیه اله الاعظم (عج)

سبک شناسی معماری ایران - بخش اول: سبک پارسی

به صورت کلی شیوه یا سبک معماری ایران را می‌توان به دو دوره زمانی تقسیم کرد:

-معماری پیش از اسلام

-معماری پس از اسلام

دوره پیش از اسلام به چند سبک تقسیم می‌شود:

- سبک پارسی

-سبک پارسی

شیوه پارسی :

نخستین شیوه معماری ایرانی است که تا سده‌ی چهارم پیش از میلاد رایج بوده و از روزگار هخامنشیان تا **حمله‌ی اسکندر** به ایران را در برمی‌گیرد. در این سبک معماری بیشتر از آن که بتوانیم به یک شیوه خاص اشاره کنیم، توانایی و هنر ایران در تقلید درست و هماهنگی میان سبک‌های مختلف را شاهدیم.

در این دوران همکاری میان هنرمندان از سرزمین‌های مختلف، تحت تأثیر گسترش قلمروی هخامنشیان دیده می‌شود و یکی از تأثیرگذارترین آثار این دوران در عرصه‌ی طراحی، **الگوی چهارباغ** است.

ویژگی‌های معماری پارسی

- استفاده از سنگ بریده، منظم و پاک‌تراش و گاه صیقلی و تهیه بهترین مصالح از لحاظ مرغوبیت، رنگ و دوام از هرجا که میسر بوده است.
- استفاده از سنگ‌ریزه در ساخت پی.
- قرار دادن ستون‌ها در حداکثر فاصله‌ی ممکن نسبت به هم و ارتفاع زیاد آن‌ها نسبت به زمین و آرایش و چیدمان مناسب آن‌ها برای تقسیم بار سقف بر ستون‌ها.
- پوشش با شاه‌تیر، تیرچه چوبی تخته بریده و درودگری شده.
- آرایش دیوارهای اطراف پلکان‌های کوتاه با نقش‌های برجسته و کنگره‌های زیبا و متناسب.
- ساختن دیوارهای جداکننده با خشت خام و آرایش داخلی و خارجی آن با رنگ کاشی لعاب‌دار.
- پرداخت فرش کف با بهترین مصالحی که در آن زمان بوده است.
- تعبیه سایبان و آفتاب‌گیر برای ساختمان‌هایی که نیاز به چنین امکاناتی داشته‌اند.

نیارش در معماری پارسی

در معماری سبک پارسی **آسمانه تخت با تیر و ستون** اجزاء اصلی ساختمانی بوده است. از چوب به سادگی می شد برای پوشش دهانه‌هایی از ۲,۵ تا ۳,۵ گز بهره‌گیری کرد؛ ولی در **معماری تخت جمشید** دهانه میان ۲ ستون را تا حدود ۶ گز رسانده‌اند و این بزرگ‌ترین دهانه چوب‌پوش در جهان آن روز بود. چنین چوبی درخور این دهانه در ایران یافت نمی‌شد. از این رو آنها چوب‌های درخت کنار را از جبل عامل لبنان از راه شوش به تخت جمشید رسانده‌اند و آن را بکار برده‌اند.

پارسیان نیز اتاق‌هایی می‌ساختند که دو ستون در میان آن بود و دو تیر چوبی را روی هم با کنف می‌بستند و روی ستون‌ها می‌گذاشتند. بدین گونه به توانایی باربری تیر می‌افزودند. در تخت جمشید تالار هدیش خشایارشاه را با بیست ستون ساخته‌اند که فاصله دیر سری آنها نزدیک به سه گز و دهانه میان دو ستون چهار گز است.

نیارش در معماری پارسی

در سبک پارسی نوآوری‌های شگفتی در ساخت آسمانه تخت بکار برده می‌شد. برای نمونه در تیر ریزی آسمانه برای اینکه تیرچه‌ها در دو دهانه کنار هم سنگینی بار را روی یک تیر باربر نگذارد، راستای چیدن آنها را تغییر می‌دادند، بدین گونه سر هر تیرچه بالشتکی به پهناى یک تیر باربر پیدا می‌کرده است؛ و این برای گسترش بار تیرچه بهتر بود.

آرایه در معماری پارسی

در سبک پارسی آرایه‌های بکار رفته که هرکدام منطقی خاص داشته است. آرایه سرستون در معماری ایران ریشه کهنی دارد. در دخمه‌های مادی سرستون‌هایی بر دیواره کنده شده که همانند سرستون‌های ایونی یونان هستند شاید بتوان منطق دست یافتن به این ریخت‌ها را چنین پنداشت که چون برای سوار کردن و نگه‌داشتن دو تیر در کنار هم بر بالا و دو سوی یک ستون آنها را با ریسمانی بنام کبال به هم می‌بسته‌اند و سپس تخته‌ای روی آنها برای بالشتک می‌گذاشتند. این چفت و بست و پیچش ریسمان سر تیرها کم‌کم دگرگون شده و همانندی چون سرستون ایونی پیدا کرده است. در تخت جمشید این آرایه در چند جا یافت می‌شود.

اثر شاخص معماری پارسی: تخت جمشید

تخت جمشید یکی از شناخته شده‌ترین آثار بر جای مانده از معماری پارسی است. در این بنای کماکان سنگی، ما شاهد هنر نقش و تراش‌کاری هنرمندان آن دوران هستیم، مصالح به کار رفته در ساخت تخت جمشید عبارت بوده است از: سنگ، خشت و گل، آجر، گچ، چوب، آهن، فلزات گران‌بها (طلا - نقره - مس) عاج، لاجورد، عقیق و غیره. دیوارهای تخت جمشید در برخی جاها به ضخامت ۵ / ۵ متر بوده و قطعه سنگ‌های به کار رفته به وزن بیش از ۴۵ تن می‌رسیده است.

تخت‌جمشید دارای **سیستم حرارتی و تهویه** بوده که فضاهای داخل آن را در زمستان گرم و در تابستان خنک و معتدل می‌کرده است. دشت سرسبز مرودشت، سقف‌های بسیار بلند و فضاهای وسیع، درهای گشاده و پنجره‌های متعدد هوای تخت‌جمشید را در تابستان معتدل و خنک می‌ساخته و در زمستان **دیوارهای خشتی و لایه‌های گچ** که یک عایق حرارتی تشکیل می‌داده، پرده‌های ارغوانی بلند و ضخیم که مانع نفوذ سرما به درون فضاها و تالارهای شده، پوشش سقف نیز **چوبی** بوده که این امر در گرم شدن محیط تأثیر به‌سزایی داشته است.

تخت‌جمشید نیز دارای سیستم آب و فاضلاب بوده، در تخت‌جمشید مجاری زیرزمینی آبرسانی و فاضلاب پیچ در پیچی کشف شده که به طول بیش از ۲ کیلومتر می‌رسد.

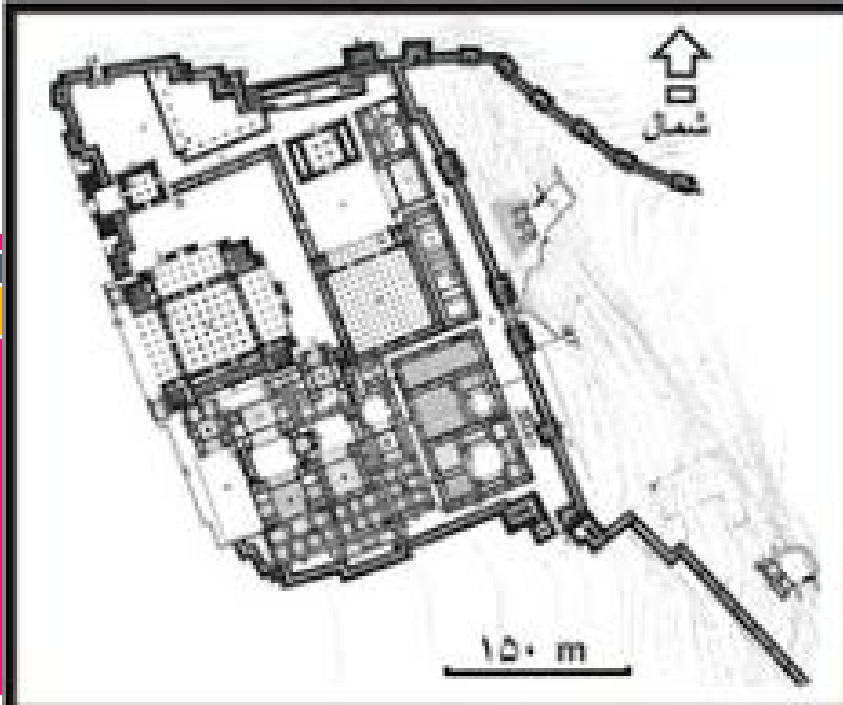

تخت جمشید نه یک شهر بوده و نه یک دژ و نه یک پرستشگاه، بلکه دو نقش جداگانه اما تا اندازه‌ای به هم پیوسته ایفا می‌کرده، نخست اینکه چون در قلب امپراتوری قرار داشته **گنج‌خانه** مناسبی برای اندوختن ثروت روزافزون کشور بوده، دوم اینکه جایگاه مناسب و باشکوهی برای **برگزاری مراسم و جشن‌هایی** بوده که در آن زمان برگزار می‌شده است (جشن‌های مهرگان و اعیاد نوروز).

به نقل از مورخان در تخت جمشید بیش از ۱۲۰۰۰۰ سکه‌ی طلا و نقره، ظروف و مجسمه‌های بسیار ناب، اثاث گران‌قیمت، نیمکت‌های زرین، لباس‌ها و فرش‌های ارغوانی گران‌بها نگهداری می‌شده که در نهایت با **حمله‌ی اسکندر مقدونی** همه‌ی این اشیاء یا به غارت رفت یا طعمه‌ی حریق شد.

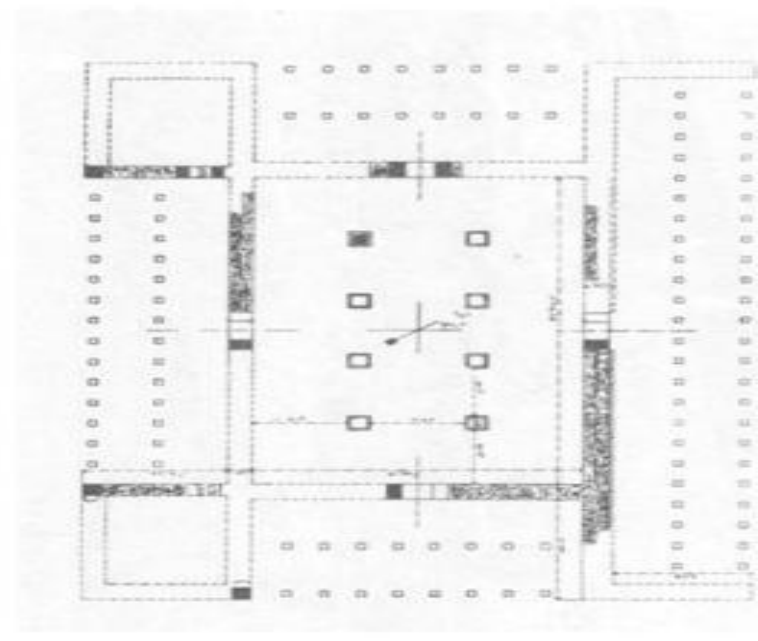
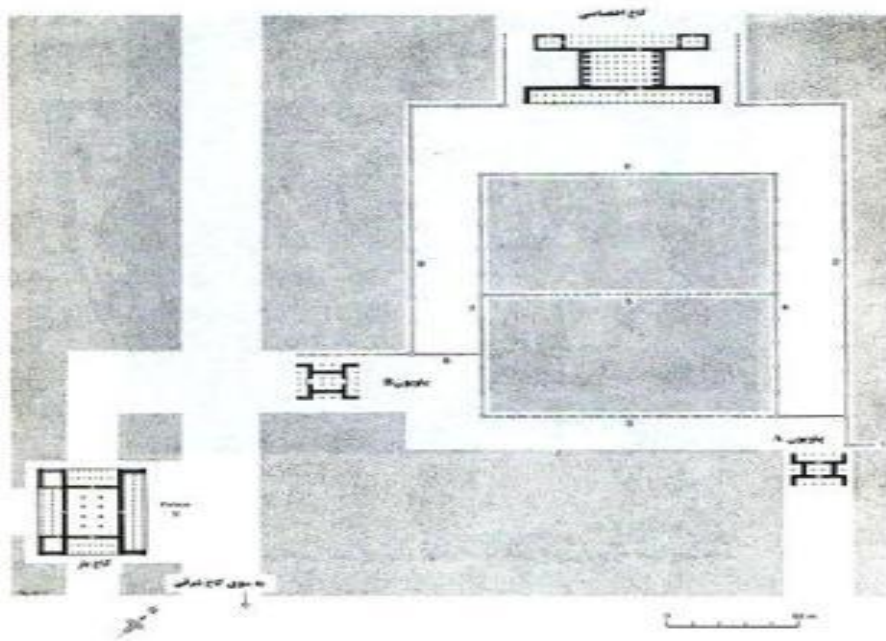
نکته‌ی خیره‌کننده در مورد معبد، دیوارهای آن است که گاهی قطر آنها به ۱۸ متر هم می‌رسد و ستون‌هایی روی آنها بنا شده است. **سادگی و عاری بودن از تزئینات** این ستون‌ها باور این را که **کاربرد آنها تنها جنبه‌ی حفاظتی** داشته ، تقویت می‌کند. ارتفاع ستون‌های مورد اشاره به سه برابر قطر آنها می‌رسد. مصالح به کار رفته در ساخت بنا عمدتاً **گچ و سنگ** است.

پاسارگاد

پاسارگاد یا به گفته مردم شهر مادر سلیمان، میان شیراز و اصفهان جای دارد و در زمان هخامنشیان باغی بوده است دربرگیرنده چندین ساختمان: دو کاخ با طرح کاملاً ایرانی، شامل تالاری ستوندار و بزرگ در میان دو اندام شبیه به ایوان در دو طرف آن. نقشه کلی آن شبیه به حرف اچ است و در دو سوی یکی از ایوان ها دو اتاق نیز وجود دارد.

پاسارگاد

در پیرامون آن انواع آبناها ی بسیار زیبا با فواره و حوض ساخته شده بوده است. در میان این باغ، ساختمان دیگری بوده است که شاید جنبه مذهبی داشته است. در آستانه درگاه آن، سنگی است که کوروش را نشان می دهد و در بالای سر او شکل ذوالقرنین است، پلی نیز بر روی جوی یا رودخانه ایی ساخته شده بوده، که اکنون ویران شده است.

آرامگاه های نقش رستم

چهار مقبره صخره ای، از شاهان هخامنشی، در نقش رستم، باقی مانده است که مقبره های داریوش اول، خشایارشا، اردشیر اول و داریوش دوم می باشد. داریوش اول هخامنشی، دستور ساخت مقبره خود را در دل صخره ای کوه، بصورت یک گور دخمه داد. ساخت این آرامگاه از سال ۵۱۹ پیش از میلاد آغاز شد. بعد از وی، سه شاه هخامنشی دیگر، سه مقبره برای خود کنار آن ساختند. این آرامگاه ها به این صورت است که در سنگ کنده شده اند. در دوران های بعدی تا زمان آل بویه، این روش کمابیش رواج داشت.

آرامگاه کوروش

این آرامگاه در مغرب دهکده ی سلیمان واقع شده که **سقف** آن به صورت شیروانی یا بام دو پشته ای به وسیله سنگهای تراشیده شده چهار گوش پوشیده شده است. و از سنگهای آهکی **سفیدی** که به **زردی** متمایل است و احتمالاً از معدن سیوند تأمین شده است، بنا شده است. ساختمان آرامگاه دو هزار و پانصد سال در برابر عوامل مخرب طبیعی و غیرطبیعی پایداری کرده است و هنوز در دشت پاسارگاد پابرجاست.

این مقبره ، اطاق کوچکی است که بر قاعده اش شش طبقه سنگی قرار دارد و هر طبقه از طبقه زیرین کوچک تر ساخته شده است. به طوری که **بله** ها با اندازه های مختلف این قبر را در برگرفته اند. مساحت کل بنا، ۱۵۶ متر مربع (۱۲×۱۳ متر) می باشد.

سقف آرامگاه از درون صاف و ساده‌است ولی از بیرون شیروانی شکل است و شیب دو طرفه آن به شکل عدد هشت است. این سقف از دو سنگ گران پیکر ساخته شده‌است که بر روی آن یک سنگ هرمی به قاعده ۶,۲۵ متر در ۳ متر و به کلفتی نیم متر قرار گرفته است و بر روی آن، سنگ بالای سقف جای می‌داشت، که اکنون موجود نیست. گمان می‌رود که طبق سنت هخامنشی، برای سبک شدن و بهتر جابه‌جا کردن سنگ‌های گران، داخل سقف را گود می‌کردند که وجود فضای خالی میان سقف درون و سقف شیب بامی بیرون را محل دفن

مرده می‌دانستند.

کاخ آپادانای شوش

این کاخ به دستور داریوش بزرگ پادشاه هخامنشی در حدود سال های ۵۱۵_۵۲۱ پیش از میلاد در شوش روی آثار و بقایای عیلامی بنا نهاد شد. دیوارهای کاخ از خشت و ستون های آن از جنس سنگ است.

کاخ داریوش واحدهای مختلفی از جمله تالار بار عام، حرم سرا، دروازه و کاخ پذیرایی و همچنین سه حیاط مرکزی دارد. دیوارهای داخلی کاخ با آجر لعابدار منقوش با طرح های سپاه جاویدان، شیر بالدار و نقش گل نیلوفر آبی مزین بوده اند که بقایای به جامانده آنها در موزه های خارجی و داخلی نگهداری می شوند.

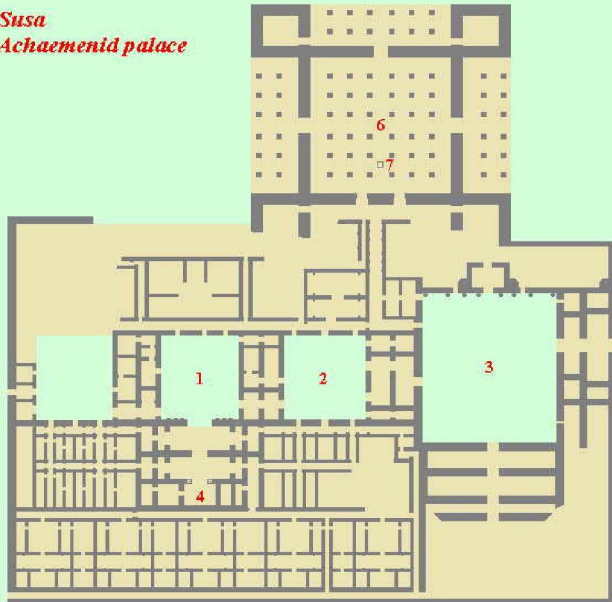

تاریخچه ی کاخ آپادانای شوش

شهر شوش که می توان از آن به عنوان یکی از قدیمی ترین مناطق مسکونی در ایران یاد کرد، دربرگیرنده ی وقایع تاریخی شگرفی از دوران حکومت پادشاهان و امپراتوران ایران کهن، همچون فرمانروایی پادشاهی هخامنشیان است. این خطه از کشور، پاسدار عمارات و آثار تاریخی باشکوه و ارزشمندی است که بیان کننده ی بخشی از هویت و فرهنگ غنی سرزمینی است بی نظیر که تاریخ شناسان، باستان شناسان و مورخان را به تعظیم و نكوهش وا داشته است.

Susa
Achaemenid palace

- 1 First court
- 2 Second court
- 3 Third, military court
- 4 Throne hall
- 5 Great gate
- 6 Apadana
- 7 Throne
- 8 Western gate

منبع:

سبک شناسی معماری ایرانی ، تالیف: دکتر محمد کریم پیرنیا